

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון הלמוד

דבר העורך

הגאון רבי שלמה פישר שליט"א ראש ישיבת זהב מרדכי איתרי

מעלת זיכוי הרבים

בתוס' סוכה (נ' ב' ד"ה חז) הביאו מהירושלמי, דיונה בן אמיתי מעולי רגלים היה, ובשמחת בית השואבה שרתה עליו שכניה, וצ"ב.

ולחבין הענין נקדים דברי רש"י בפרשת ויקרא (ב' י"ג), עה"פ "ולא תשבית מלח ברית אלקיך", שהברית כרותה מלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים לקרב בזבח, במלח וניסוך המים בחי. והוא כמ"ש ב"ר (ה' ד'), לא פירשו המים התחתונים מן העליונים אלא בשלח, הדא הוא דכתיב (איוב כח) "ומבכי נהרות חבשי". ופירש בדי"מ וז"ל, על שכל זכר להיות קרובים לשכינה, ואיתא במדרש שוחר טוב, שזכו ע"י כן לניסוך המים, עכ"ל.

והוא כעין מה שאמר שם במדרש לעיל, עה"פ "והארץ היתה תוהו ובהו", משל למלך שקנה לו שתי שפחות, שתיהן באני אחת ובטימי אחת, על אחת גור שלא תזוז מפלטין, ועל אחת גור טירודין, ישבה לה אותה השפחה תוהו ובהו, אמרה, שנינו באוני אחת ובטימי אחת, זו אינהיטאעא וזוה מפלטין, ועלי גור טירודין. אלא הענין הוא כי הוטלה על המים התחתונים שלוחות, וכמו שאמר הכתוב (ישעיה נ"ה י'), "כי אם הרהו את הארץ, והולידה והצמיחה, ותן זרע לזרע ולחם לאוכלי", והם סובלים לשם כך סבל רוחני.

ובזהר (ח"א ס"ט ב') "אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם" (תהלים פ"ט י'). תשבחם ממש, שבחא הוא לון בגין דסלקין בתיאובתא למחמי, אתה משבח אותן על כך. כי הרי כוונתם רצויה, להתרומם משפל מצבם, ולהיות קרובים לשכינה עקם העליונים, ונתמם הקב"ה וכתר עמהם ברית, שלא יפסידו הפסד רוחני מחמת מעשים זכרים הרבים, אלא אם יזכו ליקרב מובח במלח וביסוך המים.

ובסוף פר' קרח ניתנו לאהרן כ"ד מתנות כהונה בברית מלח, פ"י שהמתנות ניתנו לו בתנאי שיחא נהוג מנהג מים התחתונים לזכות את הרבים. וזהו סוד דברי רש"י שם שכתב וז"ל, כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומכריא את אהרנים, עכ"ל, ודו"ק.

(ובתוס' ברכות נ"מ א' ד"ה הבא) הביאו מדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהן והן בלא מצוות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם, עכ"ל. פי דאמרין לשיבא דהרין (ק"ג ב') גדולה לגימא שמקברת את הרוחניים, שגורמת אהבת רעים וקירוב הלבבות, ומברית מלח למדנו גודל מעלת זיכוי הרבים ודו"ק).

הרה"ג מרדכי קרליבך

בדין בעידנא בעשה דרבים הבא לדחות עשה דיחיד

תנן ברי"ה (דף לב:) שופר של ראש השנה, אין מעבירין עליו את התחום, ואין מפקחין עליו את הגל, בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום לא תעשה, ושעמו של דבר, דשופר עשה הוא, ויום טוב עשה ולא תעשה [שבתון], ולא תעשה כל מלאכה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, ואף שבותין שאסרו חכמים בשבת ויו"ט שאין בהם עשה ולית מדאורייתא, מ"מ כעין דאורייתא תקון דהוה בעשה ולית.

והר"ן שם כתב דהוה מצוי למימר עוד שאין מפקחין את הגל משום דאינו בעידנא, דבעידנא דמפקח הגל אין מקיים מצות שופר עד תקיעתו, ובכ"ה"ג אין עשה דוחה לית [שבת דף קלב:] ובצ"ה דף ח']. אכן בשבלי הלקט סדר ר"ה [סי' רצ"ד] כתב וז"ל, יש מפרשים דעשה דציבור דחי לא תעשה ע"י דלא מקיים עשה בעיקור לאו, עכ"ל, נמצא דהר"ן והשבלי הלקט נחלקו, אם עשה דציבור דוחה לית כשאינו בעידנא.

והגר"מ [סי' י"ג] הביא שבאמת מפורש כן בברכות (דף מז:) ד"ה"ה שחרר את עבדו להשלים עשרה למנין, דעשה דרבים עדיף מעשה דלעולם בהם תעבודו, הרי דעשה חמור יש לו כח לדחות איתור אף שאינו בעידנא. [ועיי' שהמציא אופן ששחררו ר"א באופן שיחול השחרור מיד בשעה שאומרים קודש, כי אז הוה בעידנא ועיי' שם, אכן מפורש בתוס' פסחים (דף נט.) ד"ה אתל] דבעשה דר"ה לא היה בעידנא, וכדלקמן].

ומעתה הקשה הגרע"א על הר"ן שכתב דהוה מצוי למימר דאין מפקחין עליו את הגל משום שאינו בעידנא, והרי באופן שיש י' אנשים שצריכים את השופר עשה דרבים ואין ודיון הוא שדוחה עשה אף שאינו בעידנא, ואשר ע"כ הוצרך הש"ס לטעמא דאין עשה דוחה לית ועשה, [ותירץ הגרע"א דלהביא שופר ל"י אנשים אינו מצוה דרבים, אף עשה בו זיכוי הרבים, עכ"ל, אכן בדעת השבלי הלקט נראה דיש בזה זיכוי הרבים, והארכתי בזה (עייני ר"ה) דתקיעות דעומד הוה מצוה דרבים שצוה לית הציבור, עוד דנתן יש דתקיעות שהשי"ץ תוקע עשה כידח המוציא חבירו ידיו, מלא שנתחדש בזה חלות יד ציבור ע"י שי"ץ, והדברים נדושים].

ובאמת שקושיית הגרע"א עולה וניצבת ביותר, דהנה דעת אש"י ור"ב בשבת (דף כד:) דבמלאכת שבת ויו"ט אין עשה דשבתון [עיני הגהות מהר"ח"ט שבת (דף קפ"ד)]. והקשה הראשונים דלשטתם יקשה למה אין מפקחין הגל להוציא השופר, ותירץ הרטב"א דאין עשה דשופר דוחה לית דמלאכה, דבעידנא דעובר בלאו דמלאכה אינו מקיים מ"ע דשופר, ובהו קשה קושיית הגרע"א דהלא עשה דרבים דוחה אף שאינו בעידנא, וצ"ע.

התרגשות רבה היא עבורינו, הופעת גליון 600 של מסביב לשולחן, שמונה עשר שנים של הופעה רצופה של הגליון אשר זכה לעמוד בכותל המזרח של העלונים התורניים.

התערכה הגדולה היא בראש ובראשונה לצוות הכותבים הנכבד, תלמידי חכמים מופלגים, אשר משקיעים לעמן זיכוי הרבים מזמנם ומכשרונם ומרצם, לכתוב את מדוריהם בעלון. ואחת היא הברכה לתומכים בעלון ומנדיים למען הופעתו הסדירה.

מהותו של העלון כפי שבאה לידי ביטוי בעצם הופעתו, היא התבנה והתפיסה כי ארכה התורה מארץ מידה ורחבה מיני ים, שש מאות נושאים על פי פרשיות התורה, ממחייבים לנו עובדה זו.

וזו הייתה מטרתו של העלון מיום הקמתו, להבין ולדעת עד כמה אותה פרשת השבוע שאנו קוראים מדי שבוע, יש בה אוצרות בלומים של נושאים מגוונים בכל חלקי התורה אשר נלמדים ונדרשים מהפוסקים.

וישר כח לכם הקוראים הנאמנים הצועדים איתנו לאורך ח"י שנים, מגיבים ומעניקים לנו אתהכותב ואת התמיכה להמשך ולכותב את הרבים.

אמנה צדקה לה'ו כהן, תשס"ז

עשה קל אף שאינו בעידנא, דמה דעשה דוחה לית אלא מהלכות דחיה, ובהלכות דחיה נאמר שאינו דוחה אלא אם הוא בעידנא, אכן מה דעשה חמור דוחה עשה קל אינו דין דחיה, שאין עשה נדחה מפני עשה, ואך שהוא מדין קדימה, דעדיף קיום עשה החמור מביטול עשה הקל, ובהו אין דין בעידנא.

ומעתה מיושבת היטב קושיית הגרע"א, דבדין עשה דוחה לית דצריכין או לכח דחיה על הל"ת, בזה נתחדש שאין דין דחיה אלא כאשר עם מעשה הלאו בא קיום העשה, ולכן כל שאינו בעידנא אין עשה דוחה לית, ואף עשה חמור אינו חמור יותר מל"ת, ואך דהוה ככל עשה דחיה, ולכן צריך שיהא בעידנא, אך קדימה דעשה חמור אין צורך כח דחיה כלפי העשה, ואך דעשה החמור קודם, וא"כ מה לי אם אינו בעידנא.

ויש לציון מש"כ בתוס' וזבחים (דף לב:) ד"ה מלקות] דעשה שיש בו כרת דוחה עשה ולית, ואף דוחה גם כשאינו בעידנא, [וזה אינו מכוון עם מש"כ דדין בעידנא הוא מהלכות דחיה], ויעיי' עוד כמה חילוקי דנינים [ועיי' למש"כ הר"יב"א ברי"ה (דף לב:) דהטעם דעדותיות רק כשהוא בעידנא הוא שמא יאנס ולא יקיים העשה, ולפי"ז יל"עו אם גם בעשה דוחה עשה בעיני בעידנא, ועיין חקירת הגרע"א בחולין (דף פא.), ואכ"מ].

והנראה בישוב קושיית הגרע"א, דהנה בפסחים (דף נט.) איתא דעשה שיש בו כרת דוחה עשה אחר, והוכיחו בתוס' [ד"ה אתין] דעשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, והוכיחו לזה גם מסוגיא דברכות שם דעשה דרבים דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו אף שאינו בעידנא, וכתב הגרע"א [מהדו"ת סי' קמ"ג] דכ"ז דוקא בעשה חמור הדוחה עשה קל, אך בעשה הדוחה לית בעיני בעידנא אף אם העשה חמור הוא.

הלא מעתה מיושבת קושיית הגרע"א, דמה שאמרו בברכות שם דעשה דרבים דוחה עשה דשחרור עבד, היינו משום דעשה דרבים נידון כעשה חמור, ולכן דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו אין שאינו בעידנא, כמבואר בתוס' פסחים שם דעשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, ומה שאין עשה דשופר דוחה לית דמלאכה ותחומין, הוא לפי דאין עשה דוחה לית אלא אם הוא בעידנא וכמ"ש, שו"ר ש"כ"ב בסו"א ר"ה שם.

אבל מה שגרע"א [מהדו"ת שם] הקשה על דבריו כזאת, דמסבירין מן הדין דנעבדי ק"ו דעשה חמור דוחה לית ע"כ ע"כ עשה דוחה עשה קל, ומה עשה שאין לו כח לדחות עשה, א"כ ע"כ עשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, עשה שדוחה לית כ"ש עשה חמור היא דוחה לית אף שאינו בעידנא, ושוב צ"ע למה לא יבוא עשה דשופר לדחות לית דתחומין, במקום שצריך את השופר ל"י בני אדם דהו"ל מצוה דרבים, וצ"ע.

אכן הערת הגרע"א מיושבת עם מה שאמר הגרע"א בבבא דברי התוס' בפסחים (דף נט.) עשה חמור דוחה

צדק

צוף הלאה לאור – נתן פלדמן

הופיע כרך רביעי מסדרת הספרים

אמונה שלמה

במדבר

חיווק וסיפורי אמונה

מאת הרב צבי נקר שליט"א

הופיע הספר

שמירת הפה בהילכתו

בהוצאת מפעל החפץ בחיים

להשיג בחנויות המובחרות

והנראה בישוב קושיית הגרע"א, דהנה בפסחים (דף נט.) איתא דעשה שיש בו כרת דוחה עשה אחר, והוכיחו בתוס' [ד"ה אתין] דעשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, והוכיחו לזה גם מסוגיא דברכות שם דעשה דרבים דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו אף שאינו בעידנא, וכתב הגרע"א [מהדו"ת סי' קמ"ג] דכ"ז דוקא בעשה חמור הדוחה עשה קל, אך בעשה הדוחה לית בעיני בעידנא אף אם העשה חמור הוא.

הלא מעתה מיושבת קושיית הגרע"א, דמה שאמרו בברכות שם דעשה דרבים דוחה עשה דשחרור עבד, היינו משום דעשה דרבים נידון כעשה חמור, ולכן דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו אין שאינו בעידנא, כמבואר בתוס' פסחים שם דעשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, ומה שאין עשה דשופר דוחה לית דמלאכה ותחומין, הוא לפי דאין עשה דוחה לית אלא אם הוא בעידנא וכמ"ש, שו"ר ש"כ"ב בסו"א ר"ה שם.

אבל מה שגרע"א [מהדו"ת שם] הקשה על דבריו כזאת, דמסבירין מן הדין דנעבדי ק"ו דעשה חמור דוחה לית ע"כ ע"כ עשה דוחה עשה קל, ומה עשה שאין לו כח לדחות עשה, א"כ ע"כ עשה חמור דוחה עשה קל אף שאינו בעידנא, עשה שדוחה לית כ"ש עשה חמור היא דוחה לית אף שאינו בעידנא, ושוב צ"ע למה לא יבוא עשה דשופר לדחות לית דתחומין, במקום שצריך את השופר ל"י בני אדם דהו"ל מצוה דרבים, וצ"ע.

אכן הערת הגרע"א מיושבת עם מה שאמר הגרע"א בבבא דברי התוס' בפסחים (דף נט.) עשה חמור דוחה

והנה בייק"ר פ"י וביבליקוט פרשת נשא, וירא אהרן, מה ראה, אמר אהרן אם בונין הן אותו הסרחון תלוי בהן, מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל, משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו, טל את הסיף לחתוך את אביו, אמר לו פלוגה אל תייגע את עצמך תן לי ואני חותך, העליץ עליו המלך, אמר לו, יודע אני להיכך היתה כוונתך ממש שיתלה הסרחון בך ולא בבני וכו'. א"ל (תהלים מ"ה) "אהבת דק"י, אהבת לצדק את בני ישראל ושנאת מלחיין, על כן משחך אלקים שמן ששון מואב", א"ל חייך שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה, ע"כ.

נמצא מעשה אהרן בעגל היה מעשה של מסירות נפש רוחנית עבור ישראל, ולכן בהג הסוכות שבאמר הוא חנו של אהרן, שאז נתפרסם שמחלו הקב"ה על חטא העגל, אזי הוא הומן לגילוי זה הבא ע"י ניסוך המים, שמסירת נפש רוחנית כדי לזכות את הרבים משתלמט בסופה. והנה ב"ק דאבות הלא אומר הוי מתלמידיו של אהרן אורב שלום ורוחץ שלום אורב את חברות ומקרבן לתורה, וזה שאמר הלא בשמחת בית השואבה (סוכה נ"ב) אלא אין כאן הכל כאן ואם אין כאן מי כאן, כלומר אם אין מידתי שהיא מדת אהרן כאן אין ממש בשמחה זו.

והנה גם גבי יונה בן אמיתי אמרו רז"ל בילקוט, לא חלץ יונה אלא לאבד עצמו בים. והיינו, שברחיחו מולפני ה' היה ג"כ מעשה של מסירות נפש רוחנית בעד ישראל (תדע, שאמר שאינו והסילוניו הים, ולא אמר רבש"ע אני חוזר בי ואלך ישראל), כמשר"ת, מה אהרן יונה שלא רצה לילך לא נינהו, אמר, הגויים קרובי תשובה הם, אם אומר להם ויעשו תשובה מוצאתי מחייב את ישראל שאין שומעין לדברי העובדים, [רש"י יונה א' ג'], או שמו שכתב שם המצודות, כי על כל העמדת יונה היה רעה לישראל, לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר, כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעם ויאבדו, ולא יהיו לישראל לטען, עכ"ל. ואמרו רז"ל (מכילתא פרשת בא), אלה תבע כבוד ה' ולא תבע כבוד האמת, והרי זה ממש כמעשה אהרן בעגל, לפיכך זכה שתשרה עליו שכניה בשמחת בית השואבה על ניסוך המים בסוכות.

(דרשות בית ישי סימן כ"ה)

מעלת לימוד תורה

לאחרים

הרמב"ם בפי"א מהלכות תלמוד תורה ה"ב כתב "כשם שחייב אדם ללמוד את בנו כך הוא חייב ללמוד את בן, ולו בן וכן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישאל ללמד את התלמידים אעפ"י שאינם בניו שנטמרו "ושנתם לבניך" מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרוים בני, אי"כ למה נצטוו על בנו וכן בנו להקדים בנו לבן בנו וכן בנו לבן בתורה", ומבאר מדברי הרמב"ם הדחיבו ללמוד תורה לאחרים לומדים מ"ושנתם לבניך" וכן הוא בספרי פרשת ואתחנן סימן ל"ד, ובסי המצוות הרמב"ם מצות עשה י"א כתב "ישצונו תלמוד תורה וללמדה וזהו הנקרא תלמוד תורה", משמע דמצות לימוד תורה לאחרים אינה מצוה בפני עצמה עשיית חסד וכיבו"ז אלא זהו עיקר מצוה ת"ת. וכן מובא בס' החינוך מצוה ת"ט"ו ובשו"ע יור"ד סימן קנ"ט סוף ג' ועיי"ש בבאור הגר"א אות ה'. בס' המצוות לר"ס"ג מנה מצות ת"ת ב' מצוות, ללמוד לומדים מהפסוק "למדתם אותם" (דברים ה' א'), ללמוד לומדים מושנתם, וכ"ה בס' סמי"ג ענין י"ד ויבראים מצוה ג"ה ור"ה ובתוס' הרא"ש קידושין נ"ט ע"ב ד"ה ולמדתם, אולם בס' הרה"ק הרקיע לרשב"ת סימן י"ז כתב "מצות תלמוד תורה שהיא מצוה אחת ונקיטה היא ללמוד לעצמו וללמד לבנו ולהורות את חביוני ישראל, בשל הרה"ב ד"ה סימן קנ"ט ר"י"ד ובשו"ת ה"ב"ח החדשות סימן מ"ז כתבו דמש"כ הרמב"ם שיש מצוה ללמד את בן חבירו אין זה הלא מצוה מן המובחר אלא חובה מוטלת עליו, וכן מפורש בשלחן הרמב"ם בספרו מורה נבוכים ח"ב פכ"ט. (עיי' עבודת ה' המלך הלכות י"ד פ"א ה"ב) אולם בס' דברי רבינו בחיי בספרו דף הקמה (ערך תורה) משמע אחרת דכתב הטעם שצטונו ללמוד תורה לאחרים היות י"א ישראל, בשל הרה"ב ד"ה סימן קנ"ט כמובא בשבועות ל"ט ולכן מחוייב ללמוד לאחרים, וזאת כהרמב"ם שילמוד תורה לאחרים הוא מעיקרי מצוות תלמוד תורה ממש (עיי' בספר חסידים סימן תרפ"ד). בס' דרופתקי אוריתא (סופר) ח"א סימן י"ג מעיר הרי בספרי לומדים לימוד תורה לאחרים מושנתם ולא מדין ערבות, (וכתב בס' דרכי של תורה (סיג) לתוך דחיבו ושנתם מדובר על גדולים ורבינו בחיי כדי ללמוד על הקטנים קודם הטעם של ערבות וסובר דגם קטנים נמצאים בכלל ענין של ערבות כמש"כ בחכמת שלמה או"ח סימן קנ"ט פ"ה) וחדושי הגרא"ם הרוב"ץ ברכות מ"ח ע"ב)

בספר דף דוד לוקח חלק א' דף ק"ד כתב דללמד תלמידים אין חוב בלבד אלא בתורת צדקה שמוחיב הוא ללמוד חסד גמור לשבו ע"י"ש שהביא ראיות לה. בשו"ת להורות נתן חלק ו' סימן פ"ט כתב להוכיח דמלבד שיש חוב מצד שולמנו לבניך אלו התלמידים יש בזה חוב גם מצד מצות צדקה בדפסות הפסוק שמוחב בתנא"ר הג"ל שנוצן על לימוד תורה לאחרים את הפסוק "הלא פרוס לרע לחמד וכי תראה ערום וכסית" מדובר בצדקה לעניים; ומוחב מזה דיש דין צדקה לא רק בתינה לעני צרכי הנוף בלבד אלא גם כשנותן לו צרכי מצוה, וכך משמע בשו"ת חכם צבי סימן ע' (הובא בפתחי תשובה יור"ד מ"ה"ה ס"ק א'), הוציא כמ"ז דבלימוד תורה לאחרים יש ג' ענינים: א. חלק ממצות תלמוד תורה הנלמד מושנתם ב. גדר ערבות ג. מדין מצות צדקה.

מובא בתנא דבי אליהו רבה (פרק כ"ז) ע"ה"פ "הלא פרוס לרע לחמד" (ישעיה נ"ח) "אין רעב אלא הרעב מודר תורה ואין לחם אלא דברי תורה שאמרו "הנה ימים באים נאם ד' והשליחתי רעב אברך ד' וזהו ללחם ולא צמא למים י"א לא שמוע את דברי ד' "מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין בדברי תורה **יפרנס מתורתו גם כן לאחרים כדי שתתבה חכמתו לו ומספיק לו עליה**".

הלמוד תורה ומלמדה לאחרים כרוך הדבר ביגיעה גדולה, ועל לימוד זה אמרו בגמ' סנהדרין ק"ט ע"ב ע"ה"פ "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פה"ה" (משל ט"ז) – הוא עמל במקום זה ותורתו עמלת לו במקום אחר. ופרש"י "מפני שעמל בתורה תורה עומלת על שמחרת עליו ומבקשה מאת קונה למסור לו טעמי תורה, וכל כך למה מפני שאכף – וכפף פיהו לדברי תורה", ולכן מי שולמנו תורה לאחרים וזוכה לבחירות והנבה אף בדברים הדורשים עמל וטורח רב בחשינם. (עיי' קובץ אגרות למון החזו"א ח"א סימן ט"ו ו"ל"ג).

בסי שערי יושר להגר"ש שקוף זצוק"ל בהקדמתו לספרו כותב דכמו שמוחב בגמ' תענית ט' ע"ה לבני המפריש עשר מספם דזוכה לעשירות ועושר כן מן הפסוק "עשר תעשר" – עשר בשביל שיתעשר, ה"ה לענין העושה צדקה רוחנית עם חבריו שזה גורם שהוא יעצמי ויתעשר ויתעלה, וזה נכלל במאמר חו"ל תענית ז' ע"ה ומכות י' ע"ה. אולם לומד מתלמידיו יותר מחביריו ורבותיו, דמלבד הענין הטבעי שבו, יש בזה ג"כ ענין סגולה דע"י שמוכה אחרים בדברי תורה הוא עצמו זוכה לתועלת בכל דברי תורה. בס' חק המלך (להגר"ח קרנלשטיין זצ"ל) בהקדמתו למסכת בבא מציעא מציעו דברי הגמ' עירובין נ"ג ע"ה "יבטיא אמרו בני יהודה ולא מסכתא כתיבא

מרת"ה"י הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א

ההצלחה בזכות זיכוי הרבים

הנה יש חיוב ללמוד תורה וגם ללמד לאחרים, והרמב"ם במניין המצוות הזכיר את שני החיובים ללמוד וללמד, ובגמרא בבא מציעא דף פ"ה מובא שרבי חנינא רבי חי"א חתקו בהלכה, ואמר רבי חנינא רבי חי"א, כיצד אתה חולק עליו, הרי אני חרף כל כך שאם ח"ו תשתכח תורה מישאל יש בכוחי להחזירה מפלפול, והשיב לו רבי חי"א, אני עשיתי דבר אחר, שלא תשתכח תורה מישאל, שלמדתי חומש ומשניות לילדים קטנים.

ונשאלה שהיה מ"י עדיף לגבי שתורתו יותר תורת אמת, האם רבי חנינא שאלה חרף וגאון גדול בתורה, או רבי חי"א שזיכה את הרבים בתורה ועשה שלא תשתכח תורה מישאל. ומפורש שם בהמשך הגמרא שאחד מן האמוראים נגלה ממתלמדה דרקיטא, ואמר שרבי חי"א ישב בשיבה של מעלה לפני רבי חנינא, והרי סדר הישיבה שם הוא לפי הגדלות בתורה, וכמאמרם (ב"ב קכ, א) בשיבה הלך אחר החכמה, ואם רבי חי"א יושב קודם בהכרח שזוהו מלמד והחסידי לו יותר בתורה, וזכה שתורתו יותר תורת אמת, בזכות שזיכה את הרבים בתורה, ולימד תורה לילדים.

וכך הוא הכלל בכל העניינים, אדם שזוכה את הרבים זוכה לסייעתא דשמיא מידה כנגד מידה, ראשית בתורה, וכמבואר שאם אדם מלמד תורה לאחרים זוכה לסייעתא דשמיא לכוון יותר לאמיתת של תורה, וכן מבואר ממה שאמרו (בתענית ז, א) "הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם", ולכאורה צריך ביאור, כיצד יתכן שאדם למד מחבריו יותר מרבותיו, וגם כיצד יתכן מתלמידי יותר מכולם.

ובפשוטו הביאור בזה כי ההנהגה מתבררת יותר כשולמד עם חברו, מפני שדובר לברר עימו ביישוב הדעת את כל מה שיש לו עד שיצאו החיובים ברורים, ויאלו כשולמד מרבו אינו משיב בדעתו על כך, מפני שיש לו יראת הרוממות כלפי רבו, ומתלמידי יותר מכולם, מפני שהתלמד מחכים את רבו ומוחל שאלות שהרב צריך לחשוב עליהם ולהסביר לו בהבירות, ומתוך כך מקבל הנהגה ברורה יותר מכולם. זהו הטעם באופן טבעי.

אמנם יש לזה טעם גם מצד ההשגחה, כי מתלמידי ההצלחה גדולה יותר מפני שהרב מוכה את הרבים בתורה, ומן השלמה נותנים לו שכל של הצלחה בתורה מידה כנגד מידה, ולכן אמרו "הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולם", כי כשולמד מפי רבו אינו מוכה את הרבים, שעיקר התועלת בזה היא לעצמו ולא לרבו, אבל מחברו יש בזה גם זיכוי הרבים קצת שמועיל לחברו ומשפיע עליו יותר, ולכן זוכה לסייעתא דשמיא גדולה יותר, ומתלמידי יותר מכולם משני זהו זיכוי הרבים המגדול ביותר שמלמד תורה לאחרים, ויש לתלמידים תועלת גדולה ממנו, ולכן בזה יש הסייעתא דשמיא הגדולה ביותר לזכות להצלחה בתורה.

וכן מי שמשפיע על אחרים חיזוק באמונה ובראית שמים, ומעורר בני אדם לזכור שיש עולם שיש גיהנום, או בכל אופן אחר שמשפיע חיזוק באמונה, הרי הוא זוכה גם בעצמו לקבל דרגה באמונה, ומן השמים נותנים לו סייעתא דשמיא מיוחדת לחיזוק באמונה – מידה כנגד מידה עבור מה שמוכה את הרבים בעיניי האמונה, וכן מי שמוכה את הרבים ומשפיע על אחרים חיזוק בעיניי המידות, וזכה גם הוא להתעלות במידות טובות.

ממשא מרת"ה שליט"א בנינוס "לב לאחרים" ושיעור השבועות

תורת בידם בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימה תורתן בידם ופרש"י "דגלו מסכתא – לימודו לאחרים", וענין זה של נתקיימה תורתם בידם מבואר בדברי רש"י ז"ל דהיינו שזוכרים את התורה וכן מתיישבת ה"ה על לבם. ואכן יש לדייק בזה שלא אמרו בני יהודה **למלמדו** מסכתא נתקיימה בידם, אלא אמרו בני יהודה **בלמדו** מסכתא וכו' מלמדו "ע"ה"ש שנאמר "גל עיני אביתא נפלאות מתורתך", ולמדנו מזה דלא מספיק בעצם לימוד המסכת אלא צריך ללמד באופן של גילוי עומק דברי המסכת, וזה דווקא כאשר הלימוד לאחרים הוא באופן זה מתקיימת התורה בידם.

ובזה יש לפרש את הפסוק בפרשת בלק "יזל מים מדליו וזרעו במים רבים", דפסוק זה נדרש בגמ' נדרים פ"ה ע"ה"ת כי אין מים אלא תורה, דהיינו אם אדם מזיל מדליו כלומר מ"ה מתורתו וי"כ הוציא ק"ט או על ידי זה יזכה שיהיה זרעו במים רבים, כלומר שיוזכר זרעו להרבה תורה (עיי' בחתם סופר בהקדמתו לשו"ת חתם סופר חלק יור"ד).

לימוד תורה לאחרים אין זה אמור רק כשישגשים תלמידים ומלמדים, אם אדם כותב דברי תורה ומפרסמם כרבים גם זה נקרא לימוד תורה לאחרים וכמש"כ הרמב"ם בפרשתא לספר מורה נבוכים מהמתקין ספר ומרביצו בישראל הוא **כאלו בותש ומלמד דברים אל הרבים אלפים מפני אדם**. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ו"ד סימן קי"א וכן מתבאר בשו"ת נודע ביהודה קניא יור"ד סימן ס"ח, עיי' בחידושי הר"ט"ב"א בבא מציעא ע"ה ע"ה"א וז"ל "וירת טוב הוא לו שילמד עם אחרים משילמד לעצמו דכשהוא מלמד לאחרים מקיים מצות לימוד תורה והכמתו מתקיימת יותר". מובא במדרש משלי פרשה ח' ע"ה"פ "כי מוצאי מצא מים חיים ויפק רצון מד' " – מי שהוא מצוה בדברי תורה אמר הקב"ה אני מצוי לו בכל מקום לתת לו חיים ופרנסה טובה, לכן נאמר "כי מוצאי מצא חיים" ואז "ויפק מד' " כל מי שהוא מפיך דברי תורה הרבים מפיך רצון מהשמי"י, ויש לפרש מש"כ באבות פ"א "והתמידי תלמידים מגדל" היינו בדרך של יזכור בהצפת דברי תורה, וכן כותב העיב"ץ בספרו מגדל עז (בית מדות עליות הכתיבה) וז"ל "אם חתב חידושי תורה ומסר אותם לרבים אין קץ לשכרו ורצדת עומדת לעד" ובודאי **אין הרבנות** גדולה מנו וזכותו ורצדת תליה בו, כי עימדי תלמידים הרבה, שישוטטו רבים ותרבה הדעת את ד'". וכן כותב הגר"א בבאורו לספר משלי ח' ט"ז ע"ה"פ "ופיצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים" – כי המלמד אחרים הוא ג"כ ב' דברים, אחד כשמלמד בעצמו לאחרים, והשני **תן אותם שלא למדו אצלך** רשורתו ותפאטה בכל המקומות ושומעין תורתו ולומדים אותה", לאור כל זאת רואים את מה גדולה

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

שקר בדברי תורה

המהרש"ל בספר ים של צלמה ב"ק כתב שאין לומר הלכה שאינה נכונה, ואפשר חייב למסור נפש על זה, והיינו שאין לשקר בדברי תורה ולומר הפוך מהם בידועין כדי לסתום פיות מקטרגין. והיה מקום לומר קצת מעלה לומר את דברי התורה בכל מקום וכל זמן לכל אדם ואפילו דברים הנשמעים תמוהים לעם הארץ. כגם במאזני בספר המידות שלו כתב "ראוי לחכם להסתיר דברים הראויים להסתיר. יזהר החכם שלא יגלה סודות התורה למי שאינו ראוי להם והם הסודות שאליהם אומותם מוזקת להמונ' עכ"ל. ואפשר שדבריו באו לעניין סודות התורה (קבלה) אבל מלאחי כספר יעלזו חסידים שכתב במפורש שלא לדרוש אגדות תמוהות בפני רבים וכן כתב בספר המידות ערך לימוד, וז"ל: "אסור ללמד את הרשע דבר פלא".

להורות היתר על איסור

בעל הטקמה כספרו עקדת יצחק כותב שאפשר רשעים פוראים את התורה ופוצצים את גדריה אין להורות להם לעבור על איסור קל כדי להאילם ומאסור חמור ובי"ד שמורה הוראה להתייר איסור דלגנן עבורם מחייב את העולם. ויש לשאול, מהפוסק יש גורע ציהורה התייר למשכילים שהיה צדור להגלה בעומר מנעם הכמוס. והלמילו התשובה מאזהרה אמר כי טעמו של דבר, הם היו מתגלחים בתער ואם ימנעו מגילוח בעומר יגדל זקנם ואז איסור תער הוא מהתורה אבל אם יתגלחו דבר יוס ביומו אין שיעור לשיער כי אין זו כדי לבקש רצון לעיקרו, השיעור המוחזק בזיאר, וממילא אין זו איסור תורה. ובגם מן ר"ז הלוי שמעתי שאמר כי לא היו דברים מעולם ואין שיעור לשער לעניין גילוח. ומעתה יש לשאול איך הורה הגוד"ב" כך והלא הורה להם לעבור על איסור קל למנעם מאיסור חמור.

חלב בבית מלון

מסערה או בית מלון כשרים למהדרין אבל כה"ק יש להם כי כאשר מנקה אדם גלידה חלבית אחר מאכלו אין הם מסרבים לו, ונשאלה שאלה אם יש להסיר הכשר ממקום כזה כל זמן שאין כוחו להעמיד את הדת על תילה בכל עז. ובתשובה יביע אומר חלק ח' סי' י"ב דיבר בזה בהכרח והביא את דברי הגש"א בתשובה שכתב ח"ו: "העלמה עין מן העובר והחוטא לעיתים מצווה היא, והכל לפי כורך השעה, והחכם מעלים עיניו לעיתים בקלות עד אכף יחוקר זרועות העומדים על הפקודים", עכ"ל. מפורש כגש"א שיש לעלמה עין מוחתת על ידי החכמים כאשר הדבר מאל מאיסורים יותר גדולים עד אכף יש חוקק לחכמים העומדים על הפקודים. ומעתה יש לומר כי הגוד"ב" לא התייר כן להדיח אלא העלים עינו.

נביאים

זקנו של גאון עוזנו החיד"א בספרו על פרקי אבות כתב ח"ו: "שאלו חפץ ה' כי אש בניו שמוכה הבריות". גם כשם הגר"ח מוולוז'ין כתבו ח"ו: "כי האדם לא נברא אלא להועיל לאחריו ואם לאו למה לו חיים". הרי שני נביאים מתנבאים שבגונו אחד. ומפורסמת אגרות משה ח"ד אבה"ע שכתב להשקיפו ביוזמי הרבים וכן כמו שמוכה כספים, ונראה כי דברים באו לעניין זיכוי הרבים בעיר אחרת כי אם לא כן יש לשאול על דבריו, הרי אמרו חז"ל כל מי שאשכר לו למחות באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, ומעתה קשה איך אפשר להגביל חיוב זה במעשה, ובהכרח שדבריו נאמרו על אנשי עיר אחרת.

מעלת מלמד תורה לאחרים ובפרט כשמפרסמים דברי תורה ומפיצים אותם ברבים ואין לך לימוד לאחרים יותר מזה, וכ"כ בספר פלא יועץ ערך "זיכיה" ואז זוכים למתן שכר מהקב"ה וכפי שכתב האגלי סף בהקדמתו "התמזבה את הרבים אין קץ למתן שבתו".

מובא בב"א או"ח סימן מ"ז בשם האבודרהם דמי משמשים לכתוב דברי תורה צריך לברך ברכת התורה, וכתבו ה"ה"א הגר"א הלח"י הרי מחבר עצמו פסק שאין מברכין על הרהור דב"ת אלא רק על ידבר דב"ת ומדוע כתיבה עדיפה מהרהור; וכתב ה"ה"א משה שבתרוב כדי הכתיבה מוציא מילים בפיו והוא זדבור, ולפי"ז אם אינו מוציא מילים בפיו תוך כדי הכתיבה אינו יכול לברך. אולם בשו"ת רעק"א ח"א סימן כ"ט מביא בשם בעל שו"ת חוות יאיר דמברכין על כתיבה אפילו לא הוציא בשפתיו דכתיבה נחשב כדבור. ועוד מביא רעק"א (שם) בשם שו"ת שב יעקב דלכן מברכין על כתיבת דברי תורה משום דמצות תלמוד תורה לאחרים לומדים מהפסוק "ושנתם לבניך" וצריך לימוד שאפשר לשון על ידו לבנים ובהרהור אי אפשר, אבל ע"י כתיבה יכול ללמד לאחרים שמעיינים בכתיבו ולכן אפשר לברך על כתיבת דברי תורה.

עורך הרב הלל מן

רבי העשיל מקראקא - החנוכת התורה (כ-ש"מ - תכ"ו) מכתבי תלמידו

לימוד תורה לאחרים גדול בשל זיכוי הרבים

איתא בגמ' ס"פ ארבעה אבות יתנו רבנן וכבוד עשו לו במותו זה חזקה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף דברי ר' יהודה, ר"ת ר' נתניה והלא לפני אחת עשו כן, אלא שהניחו ס"ת על מטונו ואמרו קיים זה מה שכתוב בו, והאידיא נמי עבדינן הכי אפוקי מפקינן אנוחי לא מנחינן, ואיבעית אימא אנוחי נמי מנחינן קיים לא אמרינן.

ויעוי' מש"כ בתוס' ב"ה יוהאמר מר - ואומר ר"ת וכו' ומשנן לא לאגמורי דלימד דאי לא אמרינן, דהא ודאי עדיף שמביא את הרבים לידי מעשה כשמלמדם וכו'. וקשה דהא לאחרים לא אמרינן גמ, רק סתם אמרינן קיים, ובכלל גמר, וא"כ למאי נפקינן נקט וְשֵׁם בְּגִמ' הא למיגמר הא לאגמורי, אלא בקיצור הל"ל לא קשיא לאגמורי אמרו לחזקיה.

וניל' דהמקשה היה סבור שכאומרים על אדם קיים, א"כ בודאי שלמד, דאי לא למד האיק קיים, דהא לא עם הארץ חסיד, ואכתי לא אסיק אדעתיה החילוק דבין למד לעצמו ללימוד ולאגמורי לאחרים, דמחכימ ליתיה יהיה עדיף, ולא אסיק אדעתיה חילוק בין למד ללימד. ועלה השיב כהי התרצן דזה נפק"מ, דאם לומד עם הרבים כדי שיקיימו, דא לימוד כזה שלומד עם אחרים רבים להביא לידי מעשה כשמלמדם לאחרים להני רבים על מנת לעשות, זהו מעלה מיוחדת של זיכוי הרבים דלא אמרינן כל לגבי כל. ורק לחזקה אמרינן דעביד הכי, וזהו שדקדק הפסוק וכבוד עשו לו במותו וק"ל.

לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה.... והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר 'לעלם בהם תעבדו'.... ומשנן, מצוה דרבים שאני, הרי דכדאי לו לאדם לחטוא חטא כדי לזכות את הרבים.

ב. אבל. תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער ד סימן טז ובשביל אבל לא יצא מפתח ביתו כל עיקר לא לבית הכנסת ולא לתפלה ולא לת"ת, מפני שמחאה היא לו, א"כ רבים צריכין לו ללמוד אסור ומותר כדי לזכות את הרבים. ג. לזוטר על סמיכות גאולה לתפילה כדי להשלים מנין. בספר חשוקי חמד סוכה דף מא עמוד ב הביא מעשה בבית כנסת הגר"א בת"א, שלא היה מנין לתפילת ותיקין, והנה ברגע האחרון לפני שמונה עשרה הגיע העשירי המיוחד, צוה עליו הגאון בעל שו"ת אמירה נעימה שיניח תפילין בזריזות, ויתחיל שמונה עשרה עם הציבור כדי להשלים להם מנין, ושאלוהו מנין לו זאת שראוי לאדם להפסיד גאולה לתפילה כדי לזכות את אחרים במנין? השיב ואמר: אם ר' אליעזר שחרר את עבדו הכנעני ועבר על איסור תורה כדי לזכותם כל שכן שראוי לעבור על סמיכות גאולה לתפילה כדי לזכות את הרבים במנין. ב. דוד המלך. כתב בפנים יפות פרשת ויקרא אך מצינו גבי דהמע"ה שאחז"ל (ע"ז ד ב) לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא להורות תשובה, א"כ י"ל דאדרבה דמה שלא נשמר מן החטא הוא כדי לזכות את הרבים, כמ"ש חז"ל (הוריות ב) אשר נשיא יחטא אשרי הדור שנשיא שלו חוטא ומביא קרבן, והיינו שהעם למידין ממנו כיון שראוין העם שמלך מביא קרבן ומתודה על חטאו למידין ממנו לעשות תשובה, הרי בקרבן זה מזכה את הרבים לעשות תשובה, והיינו דכתיב אשר נשיא יחטא וגו' והביא את קרבנו וגו' פירוש דלא היה ראוי לחטוא אלא בשביל שיביא את קרבנו.

ה. כשהדור זוכה הצדיק מזכה הרבים מנהיגו. כתב בספר חסידים (סימן אלף קסד) והצדיק עוסק לזכות לו ולזכות אחרים והרשע עוסק לצער את הצדיק לחטא ולחטיא ויותר מצליח הרשע ונשמעין לו ולטוב אכן נשמעין כי הדור לא זכו לשמוע אל הצדיק כאשר לא זכו לשמוע אל נביאי ה' ושמעו אל נביאי הבעל אך כשזוכין הדור מעמידין להם מזכה את הרבים ונשמעין לו.

ו. מעשר מזמנו ללמד לאחרים. כתב באגרות משה אה"ע"ו ח"ד סי' כו אות ד' שבן תורה צריך לתת מעשר מזמנו ללמד לאחרים אע"פ שע"ז מתבטל מתורת עצמו ואולי יכול להוסיף עד חומש וצ"ע לענין השיעור עי"ש. וכבר אמרו בגמ' בבא מציעא (פה ב) יצאה בת קול ואמרה, תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא רביעת. [לאחרים]. וכמה גדולים מעשי חייא (כתובות קג ב) שהיה הולך ומלמד תורה לנערי ישראל. ואם תוציא יקר מוולל כפי תהיה, כל המלמד את בן חבירו תורה, זוכה "ויושב" בישיבה של מעלה, בישיבה שיש בה סמיכה. ובמדרש קהלת אמרו, למד ולא לימד אין לך הבל גדול מזה. ובגמ' כתובות (קא א) על רב הונא שהרביץ תורה והעיר היתה מתמלאת מהעפר מהרגלי הבאים. וע"ע בדרשות חתם סופר (דף קכז).

ז. בגדול החיוב להיות מקרב ישראל לעבודת ה'. אור החיים יקרא א ב עוד ירמוז לצנות את אנשי חיל להשתדל לקרב לבבות עם בני ישראל לעבודת ה', ולזה יקרא קרבן לה', כי על ידי חטא האדם יפרד הדבקות של ישראל עם אביהם שבשמים דכתיב (דברים ד ד) ואתם הדבקים בה' ויהיו נבדלים ומרוחקים מהשכינה, והאדון ברוך הוא יקפיד כביכול על הדבר ויתאוו לקרב אותם אליו, וזהו הנוכח לכך הרחוק ולקרב לבו, גם העניש למעלים עין מהדבר, וזה לך האות אשר צוה ה' להתחיל ממקודשיו והגדיל שכן המזכה כמאמר התנא (אבות פ"ה) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו כי ישמרנו ה' משגינות, והם הדברים הנאמרים כאן: ובחובת הגבלות (שער אהבת ה' פ"ו עמ' תעד) כתב, כי החסיד הגדול ביותר אפילו אם יגיע אל התכלית בתקון נפשו להשי"ת, ואפילו אילו היה קרוב למלאכים במדותיו הטובות ומנהיגיהם המשובחים, והשתדלותם העצומה והזכה בעבודת השי"ת, עדיין אינו מגיע לזכויות מי שמורה ומדריך בני אדם אל הדרך הטובה והישרה, ומיישר ומחזיר בתשובה את הרשעים ומקרבם לצור מחצבתם. וזכויותיו נכפלות בכמה מונים בעבור זכויותיהם של אלו בכל הזמנים, ובכל הימים.

ח. כשמוכיח את חבירו נכלל להיות מזכה את הרבים. כתב בספר חרדים מצוות התלויות בארץ ישראל פרק ב וכולן מצווין במצות הוכח תוכיח אפילו תלמיד לרב א"כ במה שמזדיין אלו את אלו במצות שהם יכולין לקיימן אף על פי שאין המוכיח יכול לקיימן בתוכחתו חשיב כאלו קיימן עד שאמרו כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו וזהו שאמרו הני נשי במאי זכיין ומתרץ לפי שהם מזוכים את בעליהן ואת בניהן לעסוק בתורה כלומר כיון דמצות ת"ת אינן יכולות לקיים והשלימות אינו אלא בקיום תרי"ג הרי חסר להם זאת ומתרץ שגם זאת מקיימות:

ט. להיות מזכה הרבים לארגן מניין לתפילה בציבור. כתב המשנה ברורה סימן נה וכמה גדולה היא מצות האיש שירותרו במקום קיבוץ קטן כשרואה לקבץ תמיד המנין כדי שלא יתבטל התמיד כי אפילו מי שהוא רק מעשרה הראשונים אחז"ל שנוטל שכן נגד כל הבאים אחריהם ק"ו בזה שהוא עמל לקבץ ג"כ ואחז"ל כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו:

י. קולות שהקלו לצורך זיכוי הרבים. א. לצורך מצוה דרבים. בברכות (דף מז ע"ב) מעשה ברבי אליעזר שנכנס

א. מקור העניין. משנה מסכת אבות פרק ה משנה יח כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר (דברים ל"ג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל וכו'. ובטעם הברך. פירש רש"י שם על המשנה באבות כל המזכה את הרבים וכו'. כדי שלא יהיה תלמידיו בגן עדן והוא בגיהנם שנא' כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת: ומסתמא היינו שזה זכות בשבילו ששכר מצוה מצוה גורמת לו שלא יהיה לו חטא. ובתוספתא מסכת יומא פרק ד הלכה י כל המזכה את הרבים אין מספיקין בידו לעבר עבירה שלא יהו תלמידיו נוהלין את העולם והוא יורד לשאול שני' כי לא תעזוב נפשי לשאול וגו'. ובנוסף אחר קצת ראה באבות דרבי נתן נוסחא א פרק מ כל המזכה את הרבים אין מגלגלין עבירה על ידו שלא יהיו תלמידיו נוהלין את העולם הבא והוא יורד לשאול שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול. עוד מצינו בדניאל (פרק יב ג) וְהַמְשַׁלְּמִים יְהוָה וְהַקְּדוֹת הַקְּדִיעִי וְהַקְּדִיעִי הַקְּדוֹת הַקְּדִיעִי לְעוֹלָם וָעֶד: ובגמ' בבא בתרא דף ח עמוד ב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו גבאי צדקה. במתניתא תנא: והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע - זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות.

ב. גודל זכותו של המזכה את הרבים. כתב בספר הרוקח הלכות חסידות הקדמה אין זכות כמזכה את הרבים, ובאורחות חיים חלק א ענינים אחרים מתשובה - לר"א הכהן מלוני כתב באשרי הזוכה והמזכה את הרבים שכל העולם לא נברא אלא בשביל שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. ובספר חומת אנך להחיד"א - קהלת פרק יב כתב כי זה עיקר גדול להתעסק במוסר ולזכות את הרבים: יש לו שכר גם בעולם הזה. בפתחה כוללת לפרמ"ג (חלק ד' אות ח) חידוש דהמזכה את הרבים יש לו שכר גם בהאי עלמא ע"ש. והובא דבריו בספר קהלת שלמה (מערכת ש אות ט) ע"ש.

ג. האופנים שלא מועילה לו זיכוי הרבים. כתב בספר חסידים (בית עולם ושומר הבית סימן שנב) הא דתנן כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. היינו שהמזכה את הרבים אינו נכשל לחטוא בשוגג. אבל לא מפני שזיכה את הרבים יסתלק ממנו הבחירה ולא יהיה לו יצה"ר. וא"כ אם יצר הטעהו לעבור עבירה כמזיד אפשר שיעבור כי הוא בחירו. קושיית הראשונים מאת. כתב האגודה מסכת יבמות פרק יג כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, הני מילי אדם שהוא טוב מתחילה אבל [אדם] שאינו טוב ומלמד לאחרים תורה יכול להיות שחטא בא על ידו כדמצינו באחר במסכת חגיגה (ט"ו ע"ב). וכן בתוספות יבמות דף קט ע"ב ד"ה מהד"ת כתבו קשה לר"י הרי אחר דר"מ למד לפניו ואפ"ה יצא לתרבות רעה ושמא היכא שהוא רע מתחלה קודם ששלמד אחרים התם לא שייך האי טעמא, אבל היכא שהיה טוב מתחלה אז ודאי אין חטא בא על ידו ואחר מתחלתו היה רע כדאמר בחגיגה (דף טו:) שכלי זמר לא פסק מתוך ביתו וגם ספרי צדוקים היו נושרים מחיקו.

ד. מזכה הרבים יש קדימה להצלתו. כתב בספר חסידים (סימן תרי"א) יותר עון ההורג בחרור הראוי להוליד ממי שהורג זקן וזקינה וסרים שאינם מולידים ויותר עון שהורג שמזכה את הרבים מאדם אחר כי רבו קודם לאביו לפדותו והביאו לחיי העוה"ב. ע"כ. ומדויק מדבריו להדיא שבסדר קדימה להצלת אחרים יש להקדים המזכה את הרבים על פני איש אחר.

מכון ירושלים
הופיע
יד רדך
על מסכתות
נדרים נזיר וסוטה
להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל
יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם
מקורות וצינונים

מוסד הרב קוק
חדש
כרכים נוספים מסדרת
שיטה מקובצת
על הש"ס
מסכת נדרים
מסכת נזיר, סוטה

האופן ליכות את הרבים...

הרש"פ מנדלבוץ זצ"ל מראשי ישיבת תורה ודעת המחיש באופן נפלא ענין זיכוי הרבים ועבודת המדות, ומעשה שהי' כך היה, בקיץ כשבחורי הישיבה הלכו לנוח בהרים במחנה מתיבתא, הי' שם דרך א' שיצא מחדרי הלינה לביהמ"ד, שקורות עצים ארוכים היו מונחים בצידו כדי לסמן השביל הישר.

הרש"פ מנדלבוץ זצ"ל הרגיש שכמה בחורים לקויים במדת נושא בעול חבירו וענין זכוי הרבים, ורצה ללמדם פרק בענין זה שיעשה רושם בל ימחה בלבם.

לילה אחד אמר הגרש"פ להני"ל ועוד בחור א', שיכלו לישון במקום כי יש להם משימה חשובה לעשות בשבילו בבוקר, וכינונו עצמם להיות משכימי קום להקדים השחר.

בבוקר העיר אותם הרש"פ וצווים להרים א' מקורות העצים, ולשים אותו ברוחב הדרך, ולא יגלו דבר זה למישהו אחר, אח"כ כשהבחורים הלכו להתפלל הוצרכו כולם לפסוע מעל הקורה שסתם הדרך.

בסוף התפילה דפק הרש"פ על הבימה ודבר בענין זיכוי הרבים, ותבע מהם מדוע החמיצו כולם הזדמנות זו שיכלו להסיר המכשול הקורה הצידה, בכדי שלא יכשלו בה א' מהחברים, ושום אחד לא הרים אצבע להיות מזוכה את הרבים.

והגר"ש היימן זצ"ל שהיה נוכח אז, הרים מעשה זה על נס, ואמר שהיה היה 'א' געוואלדיקער איינפאל - המצאה נפלאה בחינוך כדי לשר המדות ולהביאם לזיכוי הרבים.

קה ואומר להם 'אספסו ואגידה לכם' תהיו יחד באסיפה אחת, אגודים, מאוחדים ואז אין כל אומה שולטת בכם.

השייכות לכלל, היותך נמנה עם הציבור, מעצימה אותך. אם אתה רק יחיד, אפילו אתה בעל מדרגה גבוהה, עדיין אתה בבחינת 'קנח' שאפילו תינוק יכול לשוברו. מה שאין כן כאשר אתה שייך לכלל 'כלל ישראל' כשהוא אגוד יחד, אין שום כוח שבעולם שיכול לשברם.

כוחו של הכלל מזכה אותו במעלות רבות. 'ויהי בשורון מלך' מתי מתגלית מלכותו של הקב"ה 'בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל' בזמן שישראל ביחד באחוזה ורעות. עצם המציאות של הכלל מביאה להתגלות מלכותו של הקב"ה. רק כשיש 'מניין' כאשר יש צירוף אפשר לומר 'ברכוי אפשר לומר יתגדל ויתקדש'.

הגיליון הנוכחי של 'מסביב לשולחן' הינו גיליון ה-600 זו השעה לתת שבת הוודיה להשי"ת על הזכות הגדולה הניתנת לנו להיות נמנים לדבר מצווה רבה זו, להיות חלק מהכותבים הנכבדים, תלמידי חכמים גדולי תורה, השותפים בעבודת זיכוי הרבים' הגדולה הנעשית על ידי 'מסביב לשולחן' העלון השבועי לבני הישיבות אשר יוצא לאור מידי שבוע במסירות רבה על ידי העורך הראשי מכובדנו ברוך הכישרון ורב הפעלים הרב שלמה יצחק הלוי רוזנטשטיין שליט"א.

ייתן השי"ת וחפץ ד' בידו יצליח להמשיך בעבודת קודש זו ויהיו דברינו מתקבלים ונשמעים בהיכל התורה לזיכוי הרבים' בהוספת עיון בענייני פרשת השבוע בהלכה באגדה ובמוסר להגדיל תורה ולהאדירה ולהרבות בכבוד שמים.

זיכוי הרבים'

רבי חיים ויטאל ב'שערי קדושה' מביא את דברי הוזה"ק שאומר, שהאדם הזכאי צריך ללכת אחר הרשעים להשלימם בתורה, וכותב הוא שהשבח הזה זהו השבח שעמו מתעלה הקב"ה. כי אין שום שבח אחר לקב"ה כמו השבח המגיעו על ידי שמקרבים יהודים לתורה.

וזה לשונו: 'אמרו ז"ל ילמה זכה אלקנה להעמיד שמואל ששקול כמשה ואהרן, מפני שהיה עולה לרגל ומעלה לבני אדם הרבה עמו ומזכה אותם, וכן שמואל בנו נוהג אחריו וכו'. ואברהם לא זכה לכל מעלותיו אלא משום 'ואת הנפש אשר עשו בחרן', וכתב 'ואברהם היו ילידי לגוי גדול כי ידעתיו אשר יצוה כו' ושמרו דרך ה', וכל ראשי הדורות אינם זוכים או אינם נענשים אלא על סיבה זו'.

והביא עוד מדברי הוזהר שעל אהרון הכהן נאמר: 'ורבים השיב מעוון' ולכן זכה כי 'בריתי היתה איתו החיים והשלום'. לקרב יהודי אחד לתורה, זוהי תעלות כזו לקב"ה, התעלות ששום דבר אחר לא יכול לגרום לה. וכשם שהאהרון הכהן השיב רבים מעוון, וזכה בעקבות כך ל'בריתי היתה איתו החיים והשלום', כך אם אדם מזכה את הרבים הרי שהקב"ה נותן לו את בריתו, החיים והשלום.

כל פעולה של זיכוי הרבים שאדם עושה כדי להגדיל תורה ולהאדירה וכדי להרבות כבוד שמים בזה הוא מגדיל את לוינו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. על הפסוק במשלי 'ברוב עם הדרת מלך' כותב ה'מצודות': 'הדרת מלך נראה בעבור רוב העם אשר איתו'. הרלב"ג שם כותב 'הדר המלך הוא כשיהיה לו ריבוי עם'. לכמות יש משמעות. ככל שיהיו יותר ויותר אנשים העושים את רצון המלך, המביעים את נאמנותם למלך, תרבה הדרת המלך.

רש"י שם מוסיף תנאי ב'הדרת מלך' וכותב: 'שהצבור זכאים, הדרת הקב"ה הוא' לא מספיק שהעושים יהיו רבים, צריך גם שיהיו זכאים. לא רק הכמות יוצרת את ההדר גם האיכות קובעת את ההדר. ככל שהציבור יהיה יותר זכאי, יותר ראוי ושלם, יתרבה כבוד שמים.

'ברוב עם' זה גם כשהרבה אנשים משתתפים ועוסקים יחד באותו דבר, באותו מעשה, וזה גם כשהרבה אנשים עושים בבת אחת, במקום אחד ובשעה אחת את אותו המעשה. אלו גם אלו מביעים בדרך זו את החשיבות הגדולה שהם רואים במעשה אותו הם עושים. אלו גם אלו מכבדים, מהדרים ומרוממים את שמו יתברך שבציווי נעשה הדר.

זו היא מעלתו של מזכה הרבים שהרי אינו דומה יחיד המקיים את המצווה לרבים המקיימים את המצווה. כי 'ברוב עם הדרת מלך' ככל שתתקיים המצווה ברוב עם כך יתרבה כבודו והדרו של המלך, של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

על הפסוק בקהלת 'מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות' דורשת הגמ' במסכת ברכות: 'זה, שנמנו חבריו לדבר מצווה ולא נמנה עימהם'. אם כולם מצטרפים יחד ועושים מעשה טוב, מתאספים יחד ללמוד תורה, מתחברים זה לזה לעשות מעשה טוב, מקיים מצווה ואתה לא נמנה עימהם, אם אתה לא נכלל בחבורה זו. זה הוא חסרון שאינך יכול לתקנו.

אדם צריך להיות מצורף לעושי מצווה. 'וחסרון לא יוכל להימנות' מפרש רש"י 'זה שחסר עצמו ממניין הכשרים לא יוכל להימנות עימהם בקבול שכרם'. אם אתה לא נספר יחד איתם במניין האנשים הטובים המצטרפים לעשות מעשה טוב, אזי גם לא תמנה ביניהם בעת קבלת השכר.

שותפות, חיבור, הצטרפות נעשית על ידי מנין. על ידי ספירת העושים במניין אחד. צירוף התפילה נקרא 'מניין'. ספירה של עשרה אנשים הופכת אותם לחטיבה אחת, לציבור ומאפשרת תפילה בצבור. כאשר אתה נמנה לדבר מצווה, אתה כבר לא יחיד, אתה ציבור. 'אינו דומה יחיד העושה את המצווה לרבים העושים את המצווה'. ברגע שנמנית עם הרבים קבלת את כוח הציבור, כעת יש לך את הכוח של הכלל. מצבך השתנה. כשאתה חלק מהכלל מתייחסים אליך אחרת. אם אתה שייך לכלל, אם אתה נחשב לחלק מהציבור, דינך הופך להיות כמו דינו של הכלל.

זה לא חשוב אם אתה במעלה ובמדרגה של הציבור. מספיק רק אם אתה נכלל איתו, אם אתה נמנה עימו, אז אתה כבר חלק ממנו. ציבור כולל בתוכו את כולם. ציבור זה ראשי תיבות: צדיקים בעוניים ורשעים.

במדרש תנחומא מובא: על הכתוב 'ויהי לך ד' לאור עולם' 'אימתי. בזמן שתהיו כולם אגודה אחת, שאמרו, 'חיים כולכם היום'. בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת. ואלו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק משברן.

יעקב אבינו למדו כלל זה את בניו לפני פטירתו מן העולם. הוא קורא לשבטי

זיכוי הרבים ע"י קידוש שם שמים

בפרשתינו בפסוק (א, ג) ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' וגו' ואמר רש"י ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו 'תולדות משה' לפי שלמדו תורה, מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

רואים אנו פה ענין זיכוי הרבים והרבעת תורה, שנחשב הדבר כאילו יולדו. לפעמים אדם נוקט בפעולות ובמעשים מסוימים המותירים אצל רואיהם רושם כל כך הגון עד שבו במקום הם מקבלים החלטה לשנות את השקפתם שבה הלכו במשך שנים רבות, ולהתנהג מעתה כפי הדוגמא שנחרטה מול עיניהם. מי שהכיר אותם עד היום, ויביט על התנהגות המחודשת, יחשוב שהאנשים הללו ממש נולדו מחדש.

בענין זה סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א (חשוף חמד ברכות כ. הובא בספרי 'במשנת רש"י' (בפרשתנו):

לפני שנים רבות הזדמן לי פעם לנסוע באוטובוס מתל אביב לירושלים, וזכיתי שהאדמו"ר מסטרופוב זצ"ל ישב לידי. והנה, הרים לפתע הצדיק את עיניו הקדושות והבחין שבאוטובוס תלויה כרות פרסומת עם תמונה מאוד לא צנועה.

ניגש האדמו"ר לנהג ודרש בתוקף להסיר את התמונה, באומרו: "אני משלם על הנסיעה בכסף מלא, ואין כל הצדקה לכן שאיאלץ לטמא את עיני בתמונה זו". הנהג סיבר, וגם לאחר שהרבי דרש פעם שניה ושלישית, עמד בסירובו והתעקש שלא להוריד את התמונה המכוערת. מה שקרה לאחר מכן גרם לטערה רבה באוטובוס.

לתדהמת כל הנוסעים ניגש האדמו"ר אל מקום התמונה, תלשה מן הקיר וקרעה לגזרים!

הדבר עורר את זעמו של הנהג ושל חלק מהנוסעים, עד שהנהג הכריז שהוא נוסע מיד לתחנת המשטרה הקרובה על מנת שיעצרו את הרבי בגין מעשהו. רק שמע הצדיק את דברי הנהג והכריז בקול גדול: "נו, לזה אני מחכה... אני מחכה שתיסע למשטרה כדי שאוכל לקדש שם שמים בריבים. אני מחכה שתיסע למשטרה על מנת שאוכל לעשות מה שעשה נחמס בן אלעזר בן אהרן הכהן. אני אסביר לשרטרים את מניעתי לקרועת התמונה, ואדרוש שיתירו לי גם להבא לעמוד על זכויותיי לנסוע בכספי המלא באוטובוס נקי...".

הרבי סיים את דבריו התקיפים וקרא לעבר קהל הנוסעים: "ימאס יעלה על הדעת להצר את רגלי ולזכא את שומרי התורה המשלמים מיסים בדיוק כמו כולם!!"

כיון שהדברים נאמרו בקול תקיף ובוטח, והרבי לא רק עשה מה שעשה אלא גם הסביר את מניעיו לפני עשרות הנוסעים שהיו באוטובוס, שרבים מהם הסכימו עם המעשה, ראה לבסוף הנהג את עצמו כמי שעומד להיות מבזוי ונכלם והבין שאם אכן יממש את אוימו וייעש למשטרה, יוצא הוא וידו על התחנות. כיון שכן, החליט הנהג לוותר על הרעיון, במיוחד לאחר שחלק מהנוסעים הפיחורים ובני הדעת, הגם שחזות לא הוכיחה שהם שומרי תורה ומצוות, עמדו במקרה זה לצידו של האדמו"ר וטענו שהם בהחלט מבנינים את מעשהו.

זכורני שכמה מן הנוסעים ניגשו לאחר מכן אל האדמו"ר ושאלוהו לאמר: מי אמר לך להסתכל בתמונה?.. לבד והרבי, בחכמתו, השיב להם: כל אחד עם היצר הרע שלו. לכם יש יצר הרע קטן, ולי יש יצר הרע גדול... תוך שהוא לוחש באוזני את מאמר חז"ל (סוכה נב.) "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו".

אחר כך מצאתי ברי"ף (במסכת קידושין, דף יג בדפי הרי"ף) הכותב שאדם יכול ללשול על כל איבריו, לבד מעיניו, שאינם ברשותו. וכך גם כותב הרי"ף (נדרים דף לב ע"ב) "שבתחילה המליכו הקדוש ברוך הוא על איבריו שהם ברשותו לזוהר מעבירה, אבל עיניו ואוזניו של אדם אינם ברשותו, שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאוזניו ישמעו", וכו'. וכן הוא בראשי שם.

האדם מצווה אמנם שלא להביט בדברים רעים, אך הקדוש ברוך הוא ברא את האדם כך שלא תהיה לו שליטה מליאה על העיניים. זאת ניתן ללמוד מתוך מה שמסופר שם במגילת יוסף עשה עצמו סומא, משום "דלא מצי קאי דלא לאיסתכלי בר מו' אמות דיליה".

האירוע כולו, והדברים חוצבי הלהבות שיצאו מפיו של האדמו"ר מסטרופוב, גרמו לקידוש שם שמים עצום, עד שכתובניו שכל מי שהיה באוטובוס באותו נסיעה מתל אביב לירושלים, לא שחט את דברי הרבי לעולמים.

בצורה כזו אפשר להרבות בתלמידים גם בלי השקעה גדולה... ברוכים הם הצדיקים שכל דיבוריהם והנהגותיהם נועדו לקדש שם שמים, ולהרבות תורה בעם ישראל, ובוכותם יש שמנים.

פוטו סטודיו | גל פז-רשת לחוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה | פוטו ציון | צילום אירועים, מצלמות וסטודיו | אחים הקר | רשת בשר למהרדין | בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכוט"ו | לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסת"ר ז"ל | המנעול הנאמן זאב הורביץ | דלתות פלדה ומפתחות | צבי ורצברגר | בית האגריה | הישיבה | מוקד 'אחינו' לרבותנות רישות וייעוץ | 1-800-20-18-18 | שיתוף